

ICOMOS Slovenija

LN: 3510-4/2018
Ljubljana, 17. junij 2020

Zadeva: Zakaj podpiramo posodobitev Plečnikovega stadiona

Odgovor Združenju ICOMOS Slovenije, Društvu za ohranjanje kulturne dediščine Slovenije, Fakulteti za arhitekturo in na druga odprta pisma, naslovljena na tematiko ohranjanja Plečnikove dediščine, ki je ena od prioritet in identitet Mestne občine Ljubljana.

Odnos do arhitekta Jožeta Plečnika in njegove dediščine se je skozi desetletja spreminjal, še posebej v zadnjih letih priprav za vpis njegovih izbranih del v register svetovne dediščine. Zato menimo, da je za celovito razumevanje priprav in postopkov za obnovo Plečnikovega stadiona nujno potrebno upoštevati tudi spreminjanje okoliščin v več kot sedemindvajsetih letih iskanja različnih možnosti za izvedljivo in dolgoročno rešitev danes zapuščenega in propadajočega spomenika.

Če bi se znali in hoteli razumno pogovarjati, kako vzajemno reševati odprte probleme, in si tvorno prizadevati za uresničevanje sprejetih dogovorov, bi bil Plečnikov stadion prenovljen še pred nastopom našega prvega mandata leta 2006. Tako pa smo problem podedovali in oživitev stadiona uvrstili med poglobitve projekte, za katere smo se javnosti zavezali, da jih bomo tudi izvedli.

Za začetek je treba pojasniti, da si je Mestna občina Ljubljana prizadevala obnoviti stadion, da bi lahko na njem prirejali nogometne tekme, saj tedaj v Ljubljani nismo imeli sodobnega nogometnega stadiona. Na ta način bi rešili hkrati dva problema, prenovo spomenika, tedaj še lokalnega pomena, kot tudi posodobitev stadiona z nujnimi posegi, s katerimi bi zagotovili pogoje UEFA in FIFA za prirejanje mednarodnih tekem. Takrat, po skoraj desetih letih omahovanja med obnovo starega za Bežigradom ali gradnjo novega nogometnega stadiona v Stožicah, je bil, glede na blažji režim varovanja spomenika, še čas za njegovo arhitekturno in programsko bolj zadržano posodobitev. Problem pa je že takrat bilo solastništvo stadiona, ki so si ga delili Fizikalna zveza Slovenije, nogometni klub Olimpija in gradbeno podjetje SCT.

Leta 2002 je država vrnila stadion denacionalizacijskemu upravičencu Križniškemu viteškemu redu, čeprav bi mu lahko protivrednost izplačala z obveznicami in stadion brez

težav obnovila v njegovi izvorni obliki, za kar se je v svoji umetnostno-zgodovinski oceni že od 1993 zavzemal Peter Krečič, poznavalec in raziskovalec Plečnikovih del. Tako pa so Križniki del zemljišča stadiona prodali Olimpijskemu komiteju Slovenije, del zemljišča v lasti gradbenega podjetja SCT pa je šele leta 2007 kupil podjetnik Joc Pečečnik.

Nove okoliščine so vodile občino, da se je dokončno odločila zgraditi nov nogometni stadion skupaj s športno dvorano v kompleksu Stožice, kar je bila tudi iz urbanističnih in okoljevarstvenih vidikov boljša odločitev. Nismo pa s tem pozabili na dano predvolilno obljubo, zato smo z vložkom občinskih zemljišč ob robu stadiona vstopili v leta 2007 ustanovljeno družbo Bežigranski športni park z namenom, da pomagamo novim lastnikom obnoviti in posodobiti Plečnikov stadion v skladu s pričakovanji na eni in z upoštevanjem javnega interesa na drugi strani. Ob menjavi lastnikov je bilo logično pričakovati, da bo podjetnik oblikoval poslovni model večnamenskega športnega centra z nogometnim stadionom za potrebe svojega nogometnega kluba Interblock, OKS pa sestavil program za izgradnjo svojega sedeža skupaj s sedeži nacionalnih panožnih športnih zvez. Na tej programski osnovi je leta 2007 večinski lastnik stadiona naročil izdelavo idejnega projekta pri arhitekturnem biroju Ruben Reedy Architects iz Durbanu v Južnoafriški republiki, skupaj z izvedenci iz Botta Management Group iz Baara v Švici, ki so specializirani za projektiranje in gradnjo sodobnih nogometnih stadionov.

Svet za razvoj in urejanje mesta mestnega arhitekta in podžupana prof. Koželja, je ta projekt zavrnil z obrazložitvijo, da tako po svoji velikosti kot po obliki ni skladen s Plečnikovo zasnovo in ne odgovarja kulturni ravni sodobne arhitekture v Ljubljani. »Nesorazmerno veliki dodani volumni in po izrazu neskladni arhitekturni elementi zavzamejo in preglasijo Plečnikovo arhitekturo, ki se v novem merilu stadiona povsem izgubi tako, da učinkujejo ohranjeni fragmenti kot muzejski eksponati«. Ocenili smo, da tudi iz arhitekturnih vidikov prenove predlagana idejna zasnova ni sprejemljiva, ker v celoti spreminja izvorno kompozicijo in podobo obstoječega stadiona. Na osnovi teh ugotovitev je omenjeni svet (A. Kučan, Š. Videčnik, A. Černigoj, A. Prelovšek, idr) pripravil izhodišča za izdelavo novega projekta, ki naj bi bil poleg bolj zadržane in prilagojene arhitekture tudi za 45.000 m² manjši. Izhodišča sveta in posebej pripravljene urbanistične smernice za posodobitev stadiona so potem služili za razpis mednarodnega natečaja, v katerega smo uspeli s podporo Društva arhitektov Ljubljane prepričati lastnika stadiona.

Za referenčni primer posodobitve smo vzeli stadion v Barceloni, ki so ga za poletne olimpijske igre 1992 preuredili po načrtih arhitekta Vittoria Gregotti-ja iz starega stadiona, zgrajenega po načrtih arhitekta Pere Domènech i Roura za svetovno razstavo na Montjuic-u leta 1929. Notranjost stadiona je bila v celoti na novo urejena, od starega stadiona je ostala monumentalna kamnita fasada, igrišče je bilo poglobljeno, število sedišč na ta način pridobljenih tribunah se je podvojilo na zahtevano število gledalcev.

Ves čas od razpisa natečaja in izbora najboljše rešitve, ki je bila predstavljena najširši javnosti, smo bili prepričani, da večina arhitekturne in umetno zgodovinske stroke zmagovalni projekt izkušenih nemških arhitektov biroja GMP sprejema in podpira. To prepričanje je še bolj utrjevalo dejstvo, da so k sodelovanju povabljeni izkušeni slovenski projektanti, pozneje fakultetni profesorji (J. Kobe, V. Perović, B. Lesković) s pristankom na natečajno nalogo, sprejeli tudi predpostavljen način prenove in program posodobitve stadiona. Poleg tega je bila prvo nagrajena rešitev mednarodne žirije izbrana soglasno. Tudi posebna komisija ZVKDS je po zaključku natečaja ocenila, »da izbrani zmagovalni projekt najbolj upošteva spomeniško varstvene pogoje, ker v celoti ohranja tlorisno obliko stadiona, primerno poudari pozicijo gloriote ter interpolira stadion kot enoten objekt znotraj obodnega zidu«.

Prav tako je bil leta 2011 izdelan aktualni projekt javnosti dobro poznan, tako da bi lahko že od tedaj strokovna javnost vodila odprt in neposreden dialog o primernosti projekta tako z investitorjem kot s projektanti stadiona. Samo obžalujemo lahko, da so namesto strpnega strokovnega dialoga postopke pridobivanja soglasij in dovoljenj za gradbeno dovoljenje spremljale ostre polemike zainteresiranih javnosti, ki so ob vmešavanju opozicije poskušale preprečiti njegovo izvedbo. S časom so se razhajanja med podporniki in nasprotniki projekta samo poglobljala in razprava o prenovi stadiona odmikala od iskanja možnega kompromisa, dokler ni v odločilnem trenutku za usodo zastavljenega projekta razprava privedla do skrajno nasprotnih in izključujočih stališč.

Prav tako tudi pretirano povečevanje arhitekture stadiona, češ da je nedotakljiva mojstrovina, ki izžareva Plečnikov duh, da je celovita stvaritev genija, v svojem času edini in edinstven stadion v evropskem merilu, ne doprinaša k zblizevanju pogledov na njegovo oživitvev. Posledice takšne polarizacije stališč med konzervacijo in nadgradnjo spomenika, med iskanjem idealnih rešitev prenove dediščine in iskanjem stvarnih možnosti za njen trajni obstoj, so številni spomeniki državnega pomena pod najstrožjim režimom varovanja, ki pri nas nezadržno propadajo.

S togimi pogoji, pod katerimi so vsi posegi v Plečnikov stadion podrejeni zgolj varovanju spomenika v izvorni obliki tako, da se tribun ne sme niti nadzidati niti poglobiti, da se nanje ne sme postaviti nikakršne strehe niti spremeniti obrisa brežin, da se ne sme urediti novih vhodov v stadion niti vzdati novih elementov v prostor znotraj in izven oboda stadiona niti spreminjati izvirne zasaditve dreves, se bi dalo prvotno telovadišče ohraniti zgolj v muzejski obliki. Po drugi strani pa vemo, da sodobna doktrina varovanja arhitekturne dediščine ni zgolj omejena na utrjevanje njene pričevalne, kulturno zgodovinske vrednosti, ampak je usmerjena v iskanje možnosti za vključevanje spomenika v sodobno življenje, kar zasleduje tudi aktualni projekt. Tega se je očitno zavedal tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije s tem, ko je namesto muzejske prezentacije stadiona dopustila v okviru pravno veljavnih aktov tudi možnost za vključitev sodobnega, večnamenskega športnega središča v ohranjeno Plečnikovo zasnovo in je tudi ves čas tvorno sodeloval pri razvoju projekta.

Urbanistične in arhitekturne natečaje, ki jih razpisujemo, imamo za instrument neposredne in kvalificirane javne razprave, zato je težko razumeti, kako je naenkrat prišlo do tako radikalnega poenotenja strokovnih pogledov na aktualni projekt nemških arhitektov, ki so se proslavili prav z uspešno posodobitvijo stadiona, zgrajenega za olimpijske igre v Berlinu leta 1936. Spomniti se namreč moramo, da so bila v težišču polemik, povezanih z načrtovano zasnovo oživitve Plečnikovega stadiona, predvsem pravno-lastninska in okoljevarstvena vprašanja, ki so jih zastavljala društva in posebej zainteresirana civilna iniciativa. Vprašanja o strokovni primernosti aktualnega projekta so se začela pojavljati šele nedavno med pripravo nominacije za vpis v Unescov register svetovne dediščine, ko se je izkazalo, da danes zapuščenega stadiona kot tudi njegove prihodnje podobe ni niti mogoče niti smiselno povezati v mrežo drugih Plečnikovih spomenikov v Ljubljani.

Kljub temu se dandanes težko sprijaznimo z nenadno spremembo stališč stroke v podporo tistim, ki zagovarjajo verno rekonstrukcijo izvirne zasnove iz leta 1936 in zahtevajo temu prirejen javni program stadiona. Pri tem preobratu namreč ne gre samo za vprašanje načelnosti na račun zasebnega investitorja, temveč tudi za vprašanje spoštovanja že izvedenih postopkov in pravnih norm, saj je po dolgotrajnem usklajevanju dobil aktualni projekt vsa zahtevana soglasja.

Veliko nam pomeni, da v Ljubljani na osnovi izbranih natečajnih rešitev uspešno in zgledno obnavljamo našo kulturno dediščino, ki je v javni lasti vse od Ljubljanskega gradu do Cukrarne. Obnovili smo Plečnikove Žale, nazadnje paviljon mizarske delavnice, Tromostovje, Trnovski pristan, Rimski zid, Kongresni trg, nedavno njegovo hišo v Trnovem in grajske Šance, pravkar prenavljamo zahtevno kritino Plečnikove tržnice, pripravljamo načrte za prenovo in posodobitev kopališča Ilirija in Baragovega semenišča. Za prenovo in širitev nabrežij Ljubljanice v Plečnikovem duhu ter prenovo arheološke dediščine smo dobili mednarodni priznanji, kot sta 1. nagrada za urbani javni prostor v Evropi 2012 za prenovo in oživitev nabrežij Ljubljanice in nagrada Gubbio 2012 za prenovo Kongresnega trga in revitalizacijo arheoloških parkov. Za prenovo Plečnikove hiše smo prejeli Plečnikovo medaljo, Steletovo priznanje, Valvazorjevo nagrado in nagrado Europa Nostra za prenovo kulturne dediščine.

Vse to je dokaz, da se v Ljubljani preнове spomenikov lotevamo po postopkih varovanja arhitekturne dediščine in v konstruktivnem sodelovanju z Zavodom za spomeniško varstvo ter najboljšimi konzervatorji in izbornimi projektanti. Uspešno zastavljeni in vrhunsko izvedeni projekti preнове so rezultat učinkovite strategije, ki temelji na različnih pristopih k obravnavi kulturne dediščine v razponu od verne rekonstrukcije kulturnih spomenikov v njihovi izvorni obliki, do bolj prožnih oblik posodabljanja spomenikov (povezovanja preнове) z dodajanjem novih delov, ki zagotavljajo oživitev in dolgoročno preživetje spomenikov. Bolj prožni in vrednosti spomenika prilagojeni pristopi k varovanju spomenikov upoštevajo tako mednarodno veljavne doktrine in predpisane režime varovanja spomenika kot tudi druge, pomembne okoliščine, ki opravičujejo diferenciran pristop k prenovi. Na ta način prenavljamo poslopje Ljubljanskega gradu s sorazmerno obsežnimi dozidavami servisnega dela in drugih funkcionalnih prostorov, k obnovljeni glavni stavbi Švicarije v Tivoliju smo prizidali nov del ateljejev, izvajamo prenovo Cukrarne z vzdavo povsem nove gradbene strukture bodoče umetnostne galerije, na isti način načrtujemo posodobitev kopališča Ilirija z varovanjem tlorisnega obrisa in prezentacijo vhodnega dela prvotnega kopališča arhitekta Stanka Bloudka iz leta 1929. Doktrina aktivnega varovanja kulturne dediščine s povezovanjem izvirnih in novih elementov se je izkazala za uspešno.

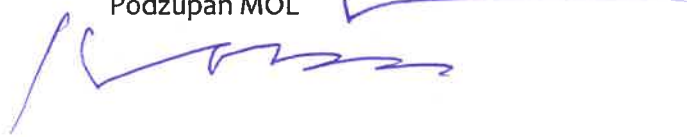
Zato se nam zdi tudi projekt preнове in posodobitve Plečnikovega stadiona primerna in v danih okoliščinah edina realno izvedljiva možnost. Sodelovanje Mestne občine Ljubljana pri projektu zasleduje javni interes, s tem da podpira rekonstrukcijo delov izvorne arhitekture in originalnega obrisa stadiona in mešani program športnega centra, ki naj zagotovi dolgoročno delovanje in javni dostop do stadiona.

Verjamemo, da aktualni projekt preнове in oživitve stadiona povezuje kulturno vrednost Plečnikovega dela z njegovo uporabno vrednostjo. Prav tako menimo, da bi bil režim varovanja, ki zahteva dosledno rekonstrukcijo stadiona v njegovi izvorni obliki in to v celoti, velikosti, obliki, tlorisu in fasadah, brez možnosti dodajanja novih prvin, nesorazmeren glede na dejstvo, da nedokončan stadion ni vrhunski dosežek Plečnikove ustvarjalnosti in bi v izvorni obliki težko trajno zagotavljal gospodarski temelj za njegovo delovanje in vzdrževanje. V tem smislu se da razumeti tudi delovanje civilnega združenja Europa Nostra, ki si prizadeva z ozaveščanjem javnosti in spodbujanjem javnih ter zasebnih partnerjev zagotoviti pogoje za dolgoročno vzdržne in izvedljive rešitve varovanja kulturne dediščine na način in v obliki, da bi bila sposobna preživeti. Kot že omenjeno, je prav ta vodilna evropska organizacija na področju kulturne dediščine Mestno občino Ljubljana nagradila za prenovo Plečnikove hiše. Prepričani smo, da bo za to nagrado resen kandidat tudi prenovljen Plečnikov stadion.

Glede na izključno stališče, da so vsa Plečnikova dela nedotakljiva, kot ga zagovarjajo nekateri varuhi Plečnikove dediščine, se postavlja vprašanje, kako naj se lotimo načrtovane prenove in dozidave Baragovega semenišča. Ali nam bo stroka, potem, ko bo sodelovala pri pripravi in izvedbi natečaja, tudi tam skušala preprečiti izvedbo projekta izbrane rešitve?

Želimo si, da bi se projekt obnove in oživitve bežigrskega stadiona čim prej uresničil, saj v žalostnem stanju, v katerem danes je, opozarja na stranpoti, na katere smo kot družba zašli pri varovanju naše kulturne dediščine. Na logiko odlašanja z izvedbo projektov, dokler le-ti ne zastarajo v tej meri, da upravičujejo nov premislek, ne moremo več pristajati. Takšen, pri nas na žalost običajen način tavanja v zaprtem krogu, perečih problemov več kot očitno ne razrešuje takrat, ko je za to čas, temveč jih z odlašanjem samo še pogloblja in poraja nove. Za konec naj dodamo le, da če država zanika zakonite postopke pridobivanja gradbenega dovoljenja ima možnost, da stadion od BŠP odkupi za 20 milijonov eurov, saj je to možnost dopustil tudi direktor Joc Pečecnik, in ga sama obnovi.

Prof. Janez Koželj
Podžupan MOL

Zoran Janković
Župan MOL

